

մասնութիւնն է որ բարենորոգման հիմնական միջոցներուս զէ՛մ կրնայ զայրանալ և ծառանալ, բայց այն ստեղծ կառավարութիւնն է որ մեծագոյն շահն ունի զանոնք զսպելու, որպէս զի երկիրը խռովելով, արիւն թափուելով, զուս շքացուի արտաքին միջամտութեան, որուն հետեւանքը կարելի չէ հաշուել:

Մեր թուրք պաշտօնակիցները շարժուս մէջ զովորանեցին կառավարութիւնը, Շաքիրի և Միր Մէլի սպանու մով ցոյց տալուն համար թէ Օսմ. կառավարութիւնն ինքնին կարող է բարեկարգութիւններն ի գործ դնել, որով պէտք չկայ տարբեր թելադրումներու և օտար ծրագրերու:

Մենք ալ շնորհաւորեցինք կառավարութիւնը, բայց մեր եզրակացութիւնները մեր թուրք պաշտօնակիցներուն եզրակացութիւններէն կ'տարբերին: Մենք կ'ըսենք թէ Շաքիրի և Միր Մէլի սպանումն որչափ պատուաբեր է արդի Դահլիճին համար շնոյնափայլ զատապարտութիւնն է ցայսօր իրարու յաջորդած Դահլիճներուն, ըլլան համիտական, ըլլան ազատական: Շաքիրի և Միր Մէլի սպանումը ցոյցոց թէ կառավարութեան ձեռքն է եղեր շարիքը բառնալ, եթէ հաստատ կամքով գործին հետամտէր: Ինչո՞ւ համար ուրեմն նախորդ կառավարութիւնները, տարիներէ ի վեր աչք գոցեցին որ այս շարագործները հարիւրաւոր սնմեղներու արիւնը մանէին, հարիւրաւոր գիւղեր թալլէին ու արւելին, և Օրէնքը վարկարեկ ընէին բոլոր այն կողմերը: Հարկ անհրաժեշտ է ուրեմն բարենորոգումները դնել այնպիսի հաստատուն հիման մը վրայ որ օրուան կառավարութեան քմահաճոյքէն կախում չունենան Արդարութեան գործադրումն և խաղաղ ժողովուրդին պաշտպանութիւնը: Այն հաստատուն հիմն ալ վարչային այնպիսի երաշխաւորուած, հակակշռուած ձև մը կրնայ ըլլալ որ Օրէնքին գործադրումն և սնկարող պաշտօնեաններուն արձակումն և հաւասարութեան գործադրումն ինքնին սպանումն և իրագործունեան տեղւոյն վրայ, առանց ամէն վայրկեան ազդուելու Պալատի յարափոփոխ օգտերէն:

ՌԻՆՉԱՆՔ ՊԵՏԵՍԿՆ

ՄԵՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆԸ ՎԱՆԱՅ ՄԷՋ

ՎԱՆ, Հոկտ. 15

Գրական շաբաթ մը բարեկեցիք անցեալ շաբաթ: Վաստակաւորանցին արժանազանը կերպով ասոնց Գրական մեծ յորեւանը:

Վարժապետանոցին նոր շէնքին բացման հանդէսովն սկսաւ մեծ յորելեանը ամսոյս 11ի ուրբաթ օրուան երկրոյեան ժամը 1 1/2ին: Վարժապետանոցին նոր շէնքը հսկակապ կերպով շինուած, աւարտած ու վայելուչ կերպով կահաւորուած, բացուած էր հասարակութեան առջև, որ փութացած էր յոգնախուսն բազմութեամբ ողջունելու անոր քաջումը: Ենչքին սրահը ողողուած էր լոյսերով, ուր պարաստուած էր բեմ մը, զոր զբաւած էր երգեցիկ երկուս խումբը, ղեկավարութեամբ ուսուցիչ Խ. Պուզիքանեանի, երգելով մէջ ընդ մէջ քառաձայն երգեր, ընկերակցութեամբ դաշնակի և մերթ ջուր թակի, զոր յաջողութեամբ կ'ածէր վարժարանին ջութակահար աշակերաններուն խումբը: Հանդէսին կ'նախագահէր կուսակալ Թահսին պէյ, որ փութացած էր պատասխանել իրեն եղած հրաւերին ու գիշերուան այդ ժամուն իր ներկայութեամբ պատուել ու քաջալերել հանդէսը, ցոյց տալով որ ինքն որչափ յաջող ու ճարտար կուսակալ մը, այնչափ ալ ուսումնասէր պաշտօնաւար մ'է, նախանձախնդիր կրկին կրթական յառաջդիմութեան ու զարգացմանը: Սրահին ճակատը դռնած էր ողբացեալ Գափամաճեանի մեծագործ պատկերը: Հանդէսը բացաւ Վարժապետանոցին Տեսուչ Մինասեան էֆ:

Ամէնէն առաջ բեմ բարձրացաւ հանգուցեալ Պետրոս պէյ Գափամաճեանի որդին՝ Սէթ էֆ. Գափամաճեան ու կարգաց համառօտ տեղեկագիր մը Վարժապետանոցին շինութեան վրայ, որմէ ինչպէս երևացաւ Վարժապետանոցին շէնքը գետնուր միասին հազար ոսկիի ծախքով առաջ եկած է. ատոր 700 ոսկին միայն Վանեցի ժողովուրդը առւած է, իսկ մնացեալ 300 ոսկին հօրը մահուրէն յետոյ ծախսած է որդին՝ Սէթ էֆ. Գափամաճեան, որով ամբողջացուցած է շէնքին կահաւորումը: Ուսումն ու երկարատեւ ծափանարութեան մէջտեղ Գափամաճեան որդին յայտարարեց որ ծախսուած այդ 300 -- 112 -- 12 -- էր -- 22 -- 12, անմահ կոթող մը ըլլալու համար իր ողբացեալ հօրը յիշատակին, որ իր կենդանութեան սիրեց այնչափ այդ հաստատութիւնն և գիշերցերիկ քնեցաւ անոր շինութեան, որուն համար պատուոյ խօսք առւած էր Հայկ. Բարեգործ. Միութեան և անոր նախագահ Պոստ փաշա Նուպարի:

Անկէջ յետոյ Վարժապետանոցի ուսուցիչներէն Պարոնեան էֆ. թուրքերէն ու Տօքթ. Լեւոն էֆ. ձինկէօղեան Փրանսերէն լեզուով ճառեր կարդացին ու ամէնէն վերջ տեսուչ Մինասեան էֆ. իրեն յատուկ ճարտար բանախօսութեամբ մը ոգեկոչեց Գափամաճեանի հօգին, որ թէև իր կենդանութեան չկրցաւ տեսնել այս բացման հանդէսը, բայց անոր ոգին կ'սաւառնի ու կ'հրծուի այժմ կատարեալ տեսնելով իր սկսած ու ստանձնած գործը, և ցոյց տուաւ որ Հայ ցեղին շիրարար ոգին է որ ի յայտ կուգայ այս մեծ ու հոյակապ շինութեամբ: Կուսակալ Թահսին պէյ ալ շնորհաւորեց Հայ ժողովուրդը որ իր ջանքերով յաջողած է այնպիսի մեծ գործ մը գլուխ բերել. զովեց Գափամաճեան պէյի ու անոր արժանաւոր որդւոյն նախահաճնող ու զոնողութեան ոչին և փստահութիւն յայտնեց որ Վարժապետանոցը պիտի յառաջադիմէ ու Հայ սաւառութեան գործին ծառայէ Մինասեան էֆ. ի պէս կարող մանկավարժի մը ղեկավարութեամբ և ուսուցիչներու անձնուէր աշխատութեամբ: Երկու ժամ տեսող այս հանդէսէն յետոյ գիշերուան ժամը 3 1/2ին ցրուեցաւ ժողովուրդը, ոգեւորիչ ապուրտութեան մը ներքև:

Միւս օրը — շաբաթ 12 հոկտեմբեր, սկսան Մեծ յորելեանի հանդէսները, նոյն օրը զպրոցական աշակերաններու ու յաջորդ կիրակի օրը ժողովուրդեան համար Աւետարանական եկեղեցւոյն մէջ, որ ընտրուած էր իր ընդարձակութեան ու յարմարութեանը պատճառով և զոր եկեղեցւոյ վարչութիւնը սիրով յանձնախուսին արամադրութեան ներքև դրած էր: Օրեր առաջ արդէն յանձնախուս մը կազմուած ու որոշուած էին հանդէսի կարգադրութիւններն ու ընդարձակ խորհրդակցական շրջանակի մը մէջ ալ այս առթիւ կատարուելիք հանգանակութեան ձեւն ու նպատակը: Որոշուած էր լայն շրջանակի մէջ ընդհ. ժողովուրդական հանգանակութեան սկիւր և անոր արդիւնքը միացնել ընդհանուր զպրոցական Փօօսին, եթէ անկա Ազգ. Պատրիարքարանի կողմէն որոշուի ու ծանուցաւի. իսկ հակառակ պարագային անդական զպրոցական նպատակի մը ծառայեցնել: Այս մտքով արդէն յատուկ կոչեր ապագրուած ու ժողովուրդեան մէջ ցրուած էին հանդէսին օրը նոյնպէս ալ հանդէսին կարգադրութիւնները ծանուցանող յայտարարութիւններ:

Շաբաթ օրը բոլոր վարժարաններն փակ էին Ազգ. Պատրիարքարանին կողմէն արուած շրջաբերական հեռագրին համաձայն. փակ էր նաև Ազգ. Առաջնորդարանը: Որոշուած էր նոյն օրն երկու հանդէսներ կատարել, առաւօտեան կողմը նախակրթարանական աշակերաններու և կէս օրէն յետոյ ալ ուսումնարանականներու համար: Աւետարանական եկեղեցւոյն քեմին ճակատը զարդարուած էր շաբաթ

գրոց գիւտի 1, 00 և Հայ ազգազրու թեան 400 ամեայ յորելեանն մեծադիր վերաառութեամբ, աւագ և կրասեր թարգմանիչներու անուններով, անմահ Սահակ ու Մեսրոպի մեծադիր նկարներով ու շատ մը ծաղկեայ պատկերով:

Նոյն օրն առաւօտուն քաղաքիս բուր սզգային, մասնաւոր ու յարանուանութեանց վարժարաններու նախակրթ. կարգերու աշակերտներն ու աշակերտուհիներն առաջնորդուեցան Աւետարանական եկեղեցին՝ լսելու օրուան բանախօսներն այն անմահ հայրերու ու յիշատակելի Հայերու մասին, որոնք Հայ նշանագիրները պարգեւեցին ազգին իրենց անունն աքնութիւններովն և կիւթէմզերկեան անմահ գիւտն առաջին անգամ մը ցուցին Հայոց մէջ անբաւ դժուարութեամբ ու զոհողութիւններով. մանուկ աշակերտներն անշուշտ երախտագիտական զգացումներ ունեցան, իմանալով այն բարերարներու անունները, որոնք իրենց բարոյական ու նիւթական զոհողութիւններովն այդ դիւրութիւնը առւած էին իրենց, առանց որոյ Հայ լեզուն կորսուած պիտի ըլլար այսօր: Կէս օրէն յետոյ միեւնոյն հանդէսն ուսումնարանական կարգերու աշակերտ ու աշակերտուհիներու համար, ուր օրուան բանախօսներէն Յովհ. Մկրտիչեան, Սաշիկ Լեւոնեան և Հմայեակ Սըրըշեան էֆ. ներն օրուան տօնին մեծ նշանակութիւնն ի վեր կ'հանեն, շեշտելով մասնաւորապէս այն յառաջդիմութիւնը, զոր Հայ գիրն ու դպրոցն ըրած էին Վասպուրականի մէջ իբր 3,4 դարու շրջանի մը մէջ: Մէջ ընդ մէջ երգեր կ'երգուէին երկսեռ երգեցիկ խումբերու կողմէ՝ քառածայն, միջանկեալ դաշնակահարութեամբ ու ջութակահարութեամբ ևւ արտասանութիւններ կ'ըլլային այս ու այն վարժարաններու աշակերտաց ու աշակերտուհիներու կողմէ:

Կիրակի օրը ժամը 8ին սկսաւ հանդէսը ժողովրդին համար, մուտքը վճարեալ էր 2 դրով, ու ներկայ էր 4-500ի շուրջ ժողովուրդ երկու սեռէ. դարձեալ երգեր, նուագ ու արտասանութիւններ ընչպէս նախորդ օրը. օրուան առնչախօսներն էին Արտաշէս Սօլախեան, Մինրան Թէրլէժեան, Յովհաննէս Մկրտիչեան և Մ. Մինասեան էֆ. ք, որոնցմէ առաջին երկուքն Հայ գիրերու գիւտի ու Հայ ազգազրու թեան պատմականն ըրին, երբորդն 1820 թուականէն ի վեր Հայ դպրութեան, դպականութեան, մամուլի ու թատրոնի յառաջդիմութիւնը Վանայ մէջ, իսկ Մինասեան էֆ. շոնդայից առնչախօսութեամբ մը վերլուծումն ըրաւ օրուան տօնի նշանակութեան, այն դասը, զոր կարող ենք հանել անկէ, շեշտելով մասնաւորապէս Սահակ Մեսրոպի ու անմահ թարգմանիչներու զոհումն ու զգացումներով ապօրուելու ու իբրև Հայ ապրելու անհրաժեշտութիւնը:

Անուան աշուրութիւն առաջ բերին Մինասեանի խօսքերը, այնպէս որ երբ օրուան տօնիս նշանակութիւնը դործնականապէս ալ ըմբռնելու համար կատարուելիք շանգանակութեան սիրայօժար կերպով մասնակցելու պէտքը զգացուց, իր խօսքերն ու առաջարկն անուան ծափահարութիւններով ընդունուեցան ու հանդէսէն յետոյ ինքնաբերաբար ամէն ոք սօսեցաւ շանգանակութեան տեարակներուն իր անունն արձանագրելու և իր լուծան ձգելու դրամագլխի դստնականին մէջ, միայն թէ չենք կարող ըմբռնել որ ի՞նչ պատճառով հրատարակուած կ'ըլլերու մէջ նուագազոյն և առաւելագոյն 2) զրշ. սակ որոշուած էր, երբ այսօր յայնչոյս Մասիսի բաղումք են որ շագարներով կ'ձգեն նոյն գանձանակին մէջ, միթէ Վանն ալ շունի՝ սրտով և նիւթապէս հարուստներ, որոնք կրնան շարիւրներ աւել, եթէ ոչ հազարներ, ընչպէս Մէթ էֆ. Գարամանեանն ըրաւ, որուն 300 սկիւրի նուէրը վարժապետացին, մասնաւոր նշանակութիւն մ'ունեցաւ յորելեանի տօնին առթիւ: Հանգանակութիւնը պիտի շարունակուի և պիտի աշխատուի որ ամէն Հայ պատեհութիւն ունենայ մասնակցելու ընդհանուր դպրոցական Իրամագլխին, միայն թէ Պատրարքարանն ու Ազգ. ժողովը պէտք է գիտնան օչտագործել Հայ զգացումն և ընդհանուր առուի մը մէջ հոսեցնել աւել մանր մանր կաթիլները Հայ զոհարերութեան:

Յաւալի է որ այս ընդհանուր զգացումէն անմասն մնաց գրեթէ Ազգ. Առաջնորդարանը. չունէին գլուխ մը որ նախագահէր Ազգ. հանդէսներուն և իր հայրենաշունչ խօսքերով ոգևորէր ժողովուրդը, ո՛չ միայն Առաջնորդարանը, այլ քաղաքիս համայն կղերական դասը գրեթէ իր բացակայութեամբ կ'փայլէր, շնայած որ թէ՛ դրոց գտիչ հայրերն և թէ՛ անդրանիկ ազգազրութիւնը Հայոց մէջ մացնողները կրօնականներ էին, ա՛յսչափ տարբերութիւն միթէ և. դարու և Ի. Ե. բորդի Հայ կրօնաւորներու միջև, միթէ այսչափ ինկած է Հայ կղերը: Կորսնցուցած ենք Սարահեան Սրբազանը, որ այսպիսի հանդէսներու փայլը գիտէր աւելցնել իր ներկայութեամբ ու հոգեշունչ, զգայաշունչ խօսքերովը, իսկ Տ. Մեսրոպ Լ. քննյ. ձանրկեանն ալ դեռ կ'կրէ իր վրայ եղած տեսպայ յարձակման հետքերն և դուրս չի կրնար ելլել, անէ՛ծք անոնց, որոնք յանդգնեցան ձեռք բարձրացնել անոր վրայ, չգիտենք անոնք ի՞նչպէս, ի՞նչ երեսով ժողովուրդի երեսը կրնան նայիլ դեռ: Հարկ կ'այ արդեօք աւելցնելու որ անհրաժեշտ է կարգադրութիւն մ'ընել թափուր չթողու Վանայ կարեւոր թեմը, այնպիսի ժամանակ մը, երբ ամէնէն աւելի պէտք կայ Սարահեանի պէս բանիբուն, սրացաւ ու գործունեայ հովուի մը. զայս կ'սպասէ Վանեցին Ազգ. Պատրիարքարանէն և նորրօտիս հովուապետ Բարձր. Տ. Չաւէն Ս. Պատրիարքէն, որ եթէ իր ուղեգրիմին մէջ չունեցաւ Վանը, բայց շատ լաւ կ'հանչնայ զայն և գիտէ անոր բաղձազան պէտքերն իր պաշտօնավարութեան օրէն ի վեր: